

แนวความคิดในกระบวนการตรวจสอบความจริงในคดีอาญา

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หมายถึง กฎหมายที่ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการ ค้นหาความจริงอันเกี่ยวกับการกระทำความผิดและการนำตัวผู้กระทำความผิดมาดำเนินการ พิเคราะห์และลงโทษตามบทบัญญัติของกฎหมาย หลักเกณฑ์ต่างๆ ที่บัญญัติขึ้น มีวัตถุประสงค์ก็ เพื่อให้อำนาจหน้าที่แก่เจ้าพนักงานของรัฐในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และศาล ในการ ร่วมกันค้นหาความจริงในการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นว่ามีอย่างไรและใครเป็นผู้กระทำความผิด อีกทั้งศาลจะเป็นองค์กระซึ่งหาว่าผู้ถูกกล่าวหาได้กระทำความผิดนั้นเป็นผู้กระทำความผิดจริงหรือไม่ โดยใช้หลักการตรวจสอบ (examination principle) เพื่อต้องการที่จะให้ค้นหา ผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมาลงโทษตามกฎหมายให้ได้ โดยที่ต้องคำนึงถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ในคดีด้วยที่จะได้รับการปกป้องจากการใช้อำนาจในการค้นหาความจริงจากเจ้าพนักงานหรือศาล โดยถูกต้องตามกฎหมายเช่นกัน

ในกระบวนการพิจารณาคดีอาญา การที่ศาลจะค้นหาความจริงในคดีจะต้องพิจารณา จากพยานหลักฐานที่นำเข้ามาสู่การพิจารณา ไม่ว่าจะเป็นเกิดจากการนำเสนอของคู่ความหรือจาก พยานที่ศาลเรียกเข้ามาในคดีก็เป็นสำคัญ ดังนั้นในปัญหาข้อเท็จจริงที่คู่ความต่างฝ่ายต่างอ้าง นั้น ก็จำเป็นที่จะต้องมีการสืบพยานเพื่อฟังให้ได้ตามข้อเท็จจริงที่คู่ความฝ่ายนั้นอ้างมา การ ตรวจสอบความจริงในพยานหลักฐานจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะชี้ถึงปัญหาและทำให้ได้ทราบถึงความ จริงที่ถูกต้องในคดีอาญา

2.1 วิวัฒนาการของการตรวจสอบความจริง

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ วิวัฒนาการของการตรวจสอบความจริงโดยแบ่งได้เป็น 4 ยุค¹ ดังนี้

1. ยุคฝูงชน แนวความคิดในยุคนี้ถือว่า การระงับข้อพิพาทไม่ใช่ข้อยุ่งยาก อำนาจในการตัดสินคดีนี้มักผูกพันอยู่กับผู้นำในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการที่หัวหน้าครอบครัวพิจารณาระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างคนในครอบครัว หรือเป็นการที่หัวหน้าชุมชนพิจารณาระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกในชุมชนนั้น โดยการพิจารณาก็จะไม่มีระเบียบแบบแผนที่เป็นกฎเกณฑ์อย่างเป็นทางการมากนัก การพิสูจน์ความบริสุทธิ์หรือความผิดเป็นไปตามที่ผู้นำสังคมเป็นผู้กำหนดผู้ที่ได้รับการยกย่องแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าอาจได้รับเลือกจากสมาชิกทั้งปวงในหมู่คณะ หรืออาจขึ้นเป็นหัวหน้าด้วยการใช้กำลังบังคับผู้อื่นให้อยู่ภายใต้อิทธิพลของตน การค้นหาความจริงโดยการรับฟังพยานหลักฐานไม่มีความยุ่งยากเพราะปล่อยให้ เป็นสิทธิขาดของบุคคลผู้ตัดสิน แต่เพียงผู้เดียว โดยเฉพาะความผิดที่จะลงโทษกันได้ นั้นมักจะเป็นความผิดชนิดที่เกิดขึ้นต่อหน้าต่อตา ความสำคัญของพยานหลักฐานจึงไม่ค่อยจะสำคัญมากนัก โทษที่ลงโทษนั้นก็มักจะมีลักษณะตัดออกไปเสียจากสังคมหรือไล่ออกไปจากเผ่าหรือคณะมากกว่าความมุ่งหมายที่จะลงโทษกระทำต่อร่างกายดังเช่นปัจจุบัน

2. ยุคศาสนา แนวความคิดในยุคนี้ถือว่าความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องช่วยในการค้นหาความจริง (Judgments of God) โดยมีสมมติฐานว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะปกป้องคนถูกและจะลงโทษคนผิด ดังนั้นวิธีที่จะชี้ขาดข้อพิพาทหรือวินิจฉัยผู้กระทำความผิด คือ ให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายเข้าไปอยู่ในภาวะที่เป็นอันตรายร้ายแรงที่สุด ถ้าใครเป็นอันตรายเพราะการนั้น ก็ถือว่าเป็นผู้ที่กระทำความผิด เพราะเข้าใจว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาลให้เป็นเช่นนั้น

3. ยุคกฎหมาย แนวความคิดในยุคนี้การพิสูจน์ความจริงต้องเป็นไปตามวิธีการที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นการเฉพาะ โดยยุคนี้ถือว่าคำรับสารภาพของจำเลยในคดีอาญาถือเป็นพยานหลักฐานที่ดีที่สุด ฉะนั้นการซักถามคำให้การจึงเป็นวิธีการที่นิยมที่สุดในการค้นหาความจริง

¹ นิติศาสตร์ไพศาลตร์, พระยา, คำสอนชั้นปริญญาตรี วิชาประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, (พระนคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พุทธศักราช 2501 – 2502) น.237 อ้างในอดิรุจ ดันบุญเจริญ "พระไอยการลักษณะพยาน", เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาวิชาการกฎหมายตราสามดวง: เว้นสองสังคมไทย ครั้งที่ 2, โครงการวิจัยเมธีวิจัยอาวุโส สกว., น.2.

ในคดี กล่าวคือเป็นการค้นหาความจริงจากตัวจำเลยเองโดยไม่ให้ความสำคัญกับพยานหลักฐานอื่นที่มีอยู่นอกจากตัวจำเลยเท่าใดนัก

4. ยุควิทยาศาสตร์ แนวความคิดในยุคนี้เป็นแนวความคิดที่พัฒนาต่อมาจากยุคกฎหมาย คือ แนวความคิดเดิมที่ให้ความสำคัญกับการค้นหาความจริงในคดีโดยเน้นไปที่ตัวจำเลยนั้นก่อให้เกิดผลเสียตามมาอย่างมากมายโดยเฉพาะการทำร้าย ช่มชู้ หรือใช้วิธีการอันไม่เป็นธรรมในการให้ได้มาซึ่งคำให้การ ย่อมเชื่อได้ยากว่าจะตรงกับความจริงแห่งคดี ดังนั้นในยุควิทยาศาสตร์นี้ได้มีการคิดค้นวิทยาการ ความก้าวหน้าในการค้นหาความจริงแห่งคดี โดยให้ความสำคัญกับการค้นหาความจริงจากตัวจำเลยให้น้อยลง

จะเห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นการตรวจสอบความจริงในคดีประเทศใดในโลกก็ตาม ก็จะต้องมีวิวัฒนาการการค้นหาความจริงโดยพยานหลักฐานตาม 4 ยุคข้างต้นเสมอ

2.2 แนวความคิดในการตรวจสอบความจริง

จากวิวัฒนาการในเรื่องการค้นหาความจริงของทั้ง 4 ยุคนั้น สามารถสรุปแนวความคิดในการตรวจสอบความจริงในคดีได้ 2 แนว² ดังนี้

1. แนวความคิดในการตรวจสอบความจริงในคดีโดยยึดแบบพิธี หรือระบบกล่าวหา (Accusatorial System) กล่าวคือ สืบเนื่องมาจากการที่บุคคลคนหนึ่ง นำเรื่องราวมาฟ้องร้องว่ากล่าวบุคคลอีกคนหนึ่งต่อผู้มีอำนาจ เพื่อให้ผู้มีอำนาจนั้นชำระความให้แก่ตน วิธีการพิสูจน์เดิมๆ มากีมีอยู่ต่างๆ กันไป เช่น ให้พิสูจน์ด้วยวิธีการดำนํ้า ลุยไฟ (Trial by Ordeal) หรือบวงสรวงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Judgments of God) ต่อมาพัฒนามาเป็นการนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ เป็นการตรวจสอบความจริงภายใต้กรอบที่กฎหมายกำหนดซึ่งกฎหมายจะกำหนดหลักเกณฑ์ของการสืบพยานไว้ค่อนข้างละเอียด ไม่ว่าจะเป็นวิธีการอ้างพยาน พยานใดที่รับฟังได้หรือรับฟังมิได้ ขั้นตอนและวิธีการสืบพยานแต่ละประเภท รวมทั้งมีการชั่งน้ำหนักพยานแต่ละประเภทไว้โดยสำเร็จรูปโดยถ้าเกิดความบกพร่องขึ้นในกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งที่กฎหมายระบุไว้ ผู้พิพากษาจะไม่รับฟังพยานที่ผิดแบบระเบียบโดยไม่คำนึงว่าเนื้อหาของพยานนั้นสามารถที่จะพิสูจน์ความจริงได้หรือไม่เพียงใด ด้วยเหตุนี้ ผู้พิพากษาจะต้องตั้งตัวเป็นกลางจริงๆ เมื่อวิธีการ

² ประมูล สุวรรณคร, "การค้นหาความจริงโดยพยานหลักฐาน", บทบัณฑิตย, 25, ตอนที่ 4: (2511), น.754-755.

ค้นหาความจริงได้กลายเป็นการนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ต่อผู้พิพากษา หลักเกณฑ์ในการที่จะนำพยานอย่างไรมาพิสูจน์ได้หรือไม่ได้ จึงต้องเป็นไปโดยเคร่งครัด เพื่อที่จะมีให้ทั้งสองฝ่ายได้เปรียบเสียเปรียบกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ระบบกล่าวนั้นเป็นระบบที่มีการชำระความเป็นไปในทางที่มีโจทก์และจำเลย โดยผู้พิพากษาคอยดูแลให้ทั้งสองฝ่ายได้ดำเนินคดีของตนไปตามกฎเกณฑ์ที่ได้วางไว้อย่างเคร่งครัด³

2. แนวความคิดในการตรวจสอบความจริงในคดีโดยมุ่งเน้นไปที่ความแท้จริงของเหตุการณ์โดยไม่คำนึงถึงแบบระเบียบมากนัก หรือระบบไต่สวน (Inquisitorial System) สืบเนื่องมาจากอิทธิพลวิธีการชำระความของผู้มีอำนาจในทางศาสนาโรมันคาทอลิก⁴ กล่าวคือ ในวงการศาสนานั้นเมื่อผู้มีอำนาจปกครองดูแลได้ทราบว่า บุคคลผู้เป็นสมาชิกในสมาคมของตนกระทำการอันมิชอบ จะมีผู้มากล่าวหาฟ้องร้องหรือไม่ก็ดี ผู้ที่ปกครองก็ต้องชวนขวายนค้นหาให้รู้ความจริงและเท็จให้จนได้ เนื่องด้วยเหตุนี้ วิธีการพิสูจน์พยานหลักฐานของฝ่ายระบบไต่สวน จึงไม่ค่อยมีหลักเกณฑ์เคร่งครัดดังเช่นระบบกล่าวนั้น เพราะมุ่งหวังเอาผลที่จะได้รู้ถึงความจริงมากกว่า ระบบไต่สวนนี้จึงมีเค้าสืบเนื่องมาในกฎหมายของประเทศต่างๆทางภาคพื้นยุโรป ซึ่งแต่เดิมได้มาอยู่ใต้อิทธิพลของโป๊ปแห่งกรุงโรม การตรวจสอบความจริงในระบบไต่สวนนี้จึงปล่อยให้ผู้พิพากษาได้มีโอกาสรับฟังพยานหลักฐานในคดีให้มากที่สุด เพื่อที่ผู้พิพากษาจะได้ข้อมูลที่เพียงพอในการวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงที่คู่ความยังคงเถียงกันไม่ยุติกันเอง โดยไม่คำนึงถึงแบบพิธีในการสืบพยานที่ไม่ได้ทำให้คู่ความทั้งสองฝ่ายได้เปรียบเสียเปรียบเท่าใดนัก

เนื่องจากการดำเนินคดีอาญามีเป้าหมายที่สำคัญคือการค้นหาความจริง ดังนั้นทุกองค์การในกระบวนการยุติธรรมจึงเข้ามามีบทบาทในกระบวนการพิจารณาเพื่อที่จะช่วยกันค้นหาความจริงให้ข้อเท็จจริงปรากฏเด่นชัดที่สุด ในบางประเทศถึงได้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายในการดำเนินคดีอาญาไว้อย่างเด่นชัดก็คือการตรวจสอบความจริงเพื่อที่จะให้ความจริงนั้นปรากฏเด่นชัดขึ้นจนกระทั่งสามารถบังคับใช้ได้เหมาะสมและรวดเร็วเพื่อกำหนดโทษแก่ผู้กระทำผิดกฎหมายได้อย่างถูกต้อง

บทบาทของศาลจึงนับว่ามีส่วนสำคัญอย่างมากในการตรวจสอบความจริง ทั้งนี้เนื่องจากศาลไม่เป็นเพียงผู้ดำเนินพิจารณาตัดสินคดีโดยทั่วไปเท่านั้น แต่ศาลยังเป็นผู้รับผิดชอบในการ

³ ขวเลิศ โสภณวัต, "กฎหมายลักษณะพยานของไทยเป็นกฎหมายในระบบกล่าวนหาความจริงหรือ", อุลพาท, ปีที่ 28 เล่ม 6, น.36-37.

⁴ ประมูล สุวรรณศร, อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 2, น.755.

แสวงหาพยานหลักฐานและข้อเท็จจริงในคดีมากกว่าที่จะปล่อยให้ป็นหน้าที่ของอัยการหรือนายจำเลย ศาลมีหน้าที่โดยแท้จริงในการแสวงหาพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องในคดี แม้ว่าไม่มีคำร้องระหว่างพิจารณาโดยคู่ความก็ตาม เพื่อที่จะให้ได้ข้อยุติที่สมเหตุสมผล ศาลจะต้องพิจารณาข้อเท็จจริงทั้งหลายให้เกิดความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย แต่บทบาทของศาลในประเทศที่ใช้การดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหาและการดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวน มีข้อที่แตกต่างกัน และเป็นสองระบบใหญ่ที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในระบบกฎหมายปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี เมื่อระบบกฎหมายได้เจริญขึ้นมา ปัจจุบันวิธีการตรวจสอบหาความจริงโดยพยานหลักฐานของทั้งระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนนั้นก็ต่างคลี่คลายเข้าใกล้เคียงกันมากขึ้น เพราะทั้งสองระบบต่างยอมรับจุดอ่อนของตนเอง และทั้งได้มีการปรับปรุงระบบการพิจารณาโดยเอาส่วนดีของอีกระบบหนึ่งมาใช้จนระบบทั้งสองมีลักษณะใกล้เคียงกันเป็นส่วนใหญ่ ในประเทศอังกฤษ ปัจจุบันศาลอังกฤษเองก็มีบทบาทในการเรียกพยานมาสืบเองได้ โดยไม่ต้องไม่ทำให้คู่ความเสียเปรียบ แต่เพื่อผดุงความยุติธรรม⁵ หลักกฎหมายในเรื่องกระบวนการตรวจสอบหาความจริงโดยใช้พยานหลักฐานในปัจจุบันจึงมีอยู่คล้ายคลึงกัน คงเหลือร่องรอยไว้ให้เห็นได้เพียงแต่เล็กน้อยเท่านั้น เช่น ในประเทศฝรั่งเศสที่อัยการขึ้นนั่งซักถามพยานบนบัลลังก์เคียงคู่กับผู้พิพากษา

2.3 หลักการตรวจสอบความจริงตามระบบกล่าวหา (Accusatorial System)

หลักการตรวจสอบความจริงของระบบกล่าวหา (Accusatorial System) มาจากความเชื่อในพระเจ้าของชาวอังกฤษที่ว่า พระผู้เป็นเจ้าย่อมคุ้มครองผู้บริสุทธิ์ มีวิวัฒนาการมาจากการแก้แค้นกันระหว่างผู้กระทำผิดกับผู้เสียหาย โดยผู้เสียหายฟ้องคดีอาญา เพื่อลงโทษผู้กระทำผิดด้วยตนเอง โงทก็มีหน้าที่รวบรวมนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดของจำเลย ส่วนศาลหรือผู้พิพากษาจะวางตัวเป็นเฉย ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการหาข้อเท็จจริงในคดี⁶

ในประเทศอังกฤษ เดิมทีไม่มีอัยการกระทำหน้าที่ฟ้องคดีอาญาโดยเฉพาะ แต่ให้สิทธิประชาชนฟ้องคดีอาญา ตามหลักการที่ว่าบุคคลจะฟ้องคดีอาญาใดๆก็ได้ (Anyone May Prosecute) โดยถือว่าพลเมืองทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยกันรักษากฎหมายระเบียบของบ้านเมือง

⁵Criminal Justice Act 1986, Volume 804, p.687.

⁶ อุดม รัฐอมฤต, ผลของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายต่อการกำหนดหน้าที่นำสืบในคดีอาญา, น.306.

ต่อมา ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1897 อังกฤษ ได้ตั้งตำแหน่ง Director of Public Prosecution (D.P.P.) เพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาหารือทางกฎหมาย และมีอำนาจหน้าที่ในการฟ้องคดีที่มีโทษประหารชีวิต หรือคดีที่มีความยุ่งยาก และเมื่อปี ค.ศ. 1986 ได้ตั้งองค์กรชื่อ Crown Prosecution Service (CPS) นับเป็นวิธีการเพื่อให้มีตัวแทนรัฐทำหน้าที่ฟ้องร้องคดีอาญาในศาลเหมือนในประเทศภาคพื้นยุโรป⁷

หลักการค้นหาความจริงตามระบบกล่าวหา มาจากระบบกฎหมาย Common Law อาจแยกตามลักษณะของวิธีพิจารณาคดีอาญาได้ 2 แบบ คือ แบบศาลที่มีลูกขุน (Crown Court) และแบบศาลที่ไม่มีลูกขุน (Magistrates Court) โดยศาลที่มีลูกขุน (Crown Court) เป็นศาลสูงที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาที่ต้องใช้ลูกขุน (Trial on indictment) ผู้พิพากษาจะทำการพิจารณาคดีร่วมกับลูกขุน ส่วนศาลที่ไม่มีลูกขุน (Magistrates Court) เป็นศาลชั้นต้นที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาที่มีความผิดเล็กๆ น้อยๆ (โทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 2,000 ปอนด์) โดยไม่ใช้ลูกขุน (Summary Office)⁸

ในคดีที่มีการใช้ระบบลูกขุนเป็นการยอมรับว่าประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมและมีความสามารถที่จะตัดสินคดีความได้ ซึ่งลูกขุนจะทำการนั่งฟังการเสนอพยานหลักฐานของคู่ความ โดยตลอดแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงว่าจำเลยมีความผิดหรือไม่ โดยปกติแล้วคณะลูกขุนซึ่งเป็นเพียงบุคคลธรรมดา ย่อมต้องมีหลักเกณฑ์ต่างๆ เกี่ยวกับพยานหลักฐานเพื่อป้องกันอคติและความลำเอียงในจิตใจของคณะลูกขุน ส่วนผู้พิพากษาซึ่งดำรงตนเป็นกลางและวางเฉย คือ ผู้พิพากษาจะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ควบคุมการพิจารณาคดีให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับพยานหลักฐานอย่างเคร่งครัดโดยก็เพื่อที่จะมิให้มีการเอารัดเอาเปรียบกันในการต่อสู้ในคดี บทบาทของผู้พิพากษาในการค้นหาความจริงในคดีจึงน้อยมาก ผู้พิพากษามิมีหน้าที่นำสืบพยานหลักฐานในการวินิจฉัยความจริงในคดีและไม่มีหน้าที่กำหนดประเด็นข้อกฎหมายที่ได้แย้งกันเพราะภาระการพิสูจน์ดังกล่าวตกเป็นของคู่ความในคดี การค้นหาความจริงในคดีให้คู่ความทั้งสองฝ่ายต่อสู้เชิงแข่งขันกันเท่านั้น ดังนั้นโจทก์และจำเลยในคดีจะมีฐานะเท่าเทียมกันในการนำเสนอ

⁷ คณิต ณ นคร, "บทบาทของศาลในคดีอาญา", วารสารกฎหมายธุรกิจบัณฑิต, ฉบับที่ 1 ปีที่ 1: (มกราคม-มิถุนายน 2544), น.49-50.

⁸ สุนัย มโนมัยอุดม, "ระบบศาลอังกฤษ:ศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญา", บทบัญญัติ 41, ตอนที่ 3-4 (2527), น.407.

พยานหลักฐานเหมือนเช่นคดีแพ่ง ดังนั้น การพิจารณาจึงประกอบไปด้วย องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องเป็นนิติสัมพันธ์ 3 ฝ่าย คือ ศาล โจทก์ และจำเลย⁹

ศาลจะมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของกระบวนการพิจารณาซึ่งทำหน้าที่ควบคุมกระบวนการพิจารณาคดีและยังเป็นที่ปรึกษาในกระบวนการพิจารณาและตัดสินข้อเท็จจริงของคณะลูกขุน และจะเป็นผู้พิพากษาชี้ขาดคดีในที่สุด บทบาทคู่ความในคดีอาญาจะเป็นผู้นำสืบพยานหลักฐานต่างๆ ในคดีเพื่อพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลยในศาล ศาลจะไม่สืบพยานเอง นอกจากจะเป็นการซักพยานเพื่อความชัดเจนแน่นอนในการเบิกความหรือทำการซักพยานเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการดำเนินคดี การใช้คำถามในการซักค้านหรือซักถามต้องเป็นไปโดยเคร่งครัด ศาลจึงสามารถใช้ดุลพินิจได้น้อยมาก การค้นหาความจริงในลักษณะนี้เรียกว่า "การค้นหาความจริงตามแบบ" (la verité formellé)¹⁰

ด้วยเหตุนี้ ระบบจึงสร้างหลักประกันให้แก่คู่ความ คือหลักความเป็นธรรม คู่ความจะมาศาลในฐานะเท่าเทียมกันในการค้นหาข้อเท็จจริงเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาคดี เป็นการต่อสู้ของคู่ความภายใต้กฎระเบียบที่แน่นอนตายตัวต่อหน้าผู้พิพากษาที่ปราศจากอคติต่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด คู่ความมีสิทธิที่จะนำพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาลได้ภายใต้หลักเกณฑ์จำกัดพยานหลักฐาน เช่น พยานหลักฐานที่ดีที่สุด (Best evidence rule) หรือหลักบทคัดพยานบอกเล่า (Rule against hearsay) หรือการถามค้านพยานโดยคู่ความฝ่ายตรงข้าม (Cross examination) เป็นต้น ซึ่งศาลจะพิจารณาคดีตามพยานหลักฐานที่คู่ความนำมาแสดง¹¹

ส่วนการพิจารณาความผิดที่ไม่มีการนำระบบลูกขุนมาใช้นั้น ปกติจะใช้ในการพิจารณาความผิดที่มีโทษไม่รุนแรง หรือคดีที่มีการพิจารณาเป็นไปด้วยความรวดเร็ว คดีความผิด

⁹ กุลพล พลวัน, การพิจารณาดีระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนในกฎหมายไทย, รายงานการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง "การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย: การสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรม ในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย", (เนติบัณฑิตยสภา, 2546), น.59-61.

¹⁰ Roger Merle et André Vita, Traité de droit Criminal: Procédure Pénale, อ้างใน สมทรัพย์ นำอำนวย "บทบาทของศาลในชั้นพิจารณากับการค้นหาความจริงในคดีอาญา" (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตนิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), น.3.

¹¹ John H Wigmore. A Student's Textbook of the law of Evidence, อ้างใน สมทรัพย์ นำอำนวย, เพิงอ้าง, น.10.

เล็กๆน้อยๆ โดยปกติแล้วจะเป็นการพิจารณาใน Magistrate Court การพิจารณาจะกระทำไปโดยผู้พิพากษานายเดียวนั่งพิจารณา เพื่อให้การพิจารณาเป็นไปด้วยความรวดเร็วไม่ล่าช้าอันทำให้คดีค้างอยู่ในศาลเป็นอันมาก ผู้พิพากษาจะเป็นผู้พิจารณาทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาข้อกฎหมาย ดังนั้นความผิดพลาดในการพิจารณาจึงมีโอกาสดังเกิดขึ้นได้มาก แม้ว่าการพิจารณาจะไม่มีคณะลูกขุนแต่ผู้พิพากษาที่ปฏิบัติหน้าที่ในศาลที่ไม่มีระบบลูกขุน (Magistrate) ส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลธรรมดาที่ไม่ประกอบอาชีพในสาขาอื่นไม่มีพื้นความรู้ทางกฎหมาย (Laymen) ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งโดยคณะกรรมการดูแลความสงบของแต่ละท้องที่ (Commission of the peace) ซึ่งเป็นจารีตประเพณีอันดั้งเดิมของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law การฟ้องคดี อาจจะกระทำที่ศาลหรือบ้านพักของผู้พิพากษาในท้องที่ที่ความผิดเกิดก็ได้ ดังนั้นการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาเหล่านี้ย่อมมีโอกาสดังกล่าวจะเกิดข้อผิดพลาด หรือข้อบกพร่องได้ง่าย ซึ่งจะเห็นตัวอย่างได้ในศาลแขวงของประเทศต่างๆที่ใช้ระบบ Common Law เช่นประเทศสหรัฐอเมริกา¹²

ประเทศที่นำระบบการค้นหาคำความจริงตามแบบนี้มาใช้ เช่น อังกฤษ กลุ่มประเทศอาณานิคมของอังกฤษ สหรัฐอเมริกา นิวซีแลนด์ แคนาดา ไนจีเรีย และอินเดีย¹³

สรุปแนวความคิดของการตรวจสอบความจริงตามระบบกล่าวหา คือ

1. การตรวจสอบความจริงโดยพยานหลักฐานเน้นการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ และกติกาอย่างเคร่งครัดการพิสูจน์ข้อเท็จจริงเป็นหน้าที่ของคู่ความ ศาลหรือลูกขุน (Jury) มีบทบาทจำกัดโดยเป็นเพียงผู้ตัดสินคดีหรือเปรียบกับผู้ตัดสินกีฬาเท่านั้น ไม่มีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติม หรือช่วยคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแสวงหาพยานหลักฐานแต่อย่างใด

2. โจทก์และจำเลยมีภาระหน้าที่เป็นผู้นำสืบพยานอย่างเห็นได้ชัด ศาลจะไม่ช่วยแสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติม หน้าที่ในการพิสูจน์จึงเป็นหน้าที่ของคู่ความ หน้าที่ในการพิสูจน์ความผิดจึงตกเป็นหน้าที่ของโจทก์ และมีหลักคุ้มครองสิทธิของจำเลยอย่างเคร่งครัด

3. ศาลมีโอกาสดำเนินคดีได้น้อย มีกฎเกณฑ์การสืบพยานที่ละเอียดและเคร่งครัดตายตัวมาก มีบทตัดพยานเด็ดขาด (Exclusionary Rule)¹⁴ ไม่ยอมให้ศาลรับพยานเข้าสู่สำนวนความ

¹² สุนัย มโนมัยอุดม, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 8, น.412.

¹³ โสภณ รัตนกร, “องค์การตุลาการในกระแสปฏิรูปการเมือง”, บทบัณฑิตย, เล่ม 53 ตอน 2 (2540), น.6.

¹⁴ อุดม รัฐอมฤต, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 6, น.307.

ได้ และการใช้คำถามในการซักถามหรือถามค้านพยานต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์เท่านั้น ทำให้ศาลมีโอกาสนี้จะใช้ดุลพินิจได้น้อยมาก

4.บทบาทของทนายและประเทศที่มีอัยการทำหน้าที่เป็นโจทก์ในกระบวนการพิจารณาคดีของระบบนี้ มีมากกว่าในระบบไต่สวน ทั้งนี้โดยเฉพาะทนายของฝ่ายจำเลย อาจมีบทบาทเข้ามาช่วยในเชิงอรรถคดีถึงขั้นแพ้ชนะในคดีได้เลย เพราะต้องทำหน้าที่ว่าคดีและนำสืบพยานหลักฐานในศาลตั้งแต่ต้นจนจบ

2.4 หลักการตรวจสอบความจริงตามระบบไต่สวน (Inquisitorial System)

ในระบบไต่สวน (Inquisitorial System) การตรวจสอบความจริงในคดีอาญาจะแตกต่างไปจากระบบกล่าวหา โดยคู่ความไม่ได้มีภาระหน้าที่หลักในการค้นหาความจริง ศาลจะเป็นผู้มีหน้าที่โดยตรงในการค้นหาข้อเท็จจริงจากการสืบสวนพยานหลักฐานและข้อเท็จจริงของการกระทำความผิด เนื่องจากระบบนี้มีเจตนารมณ์ที่จะตรวจสอบความจริงมิใช่ตรวจสอบความผิด¹⁵ ผู้พิพากษาจึงมีความเป็นอิสระในการรับฟังพยานหลักฐานเพื่อค้นหาความจริงโดยไม่จำต้องขึ้นอยู่กับคู่ความในการสืบพยานหลักฐาน อีกทั้งไม่มีระเบียบกฎหมายในการรับฟังพยานหลักฐานมากเท่าระบบกล่าวหา ศาลจึงมีอำนาจใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง และเปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐานทุกชนิดมาสู่ศาลได้ ทุกฝ่ายต้องมีส่วนร่วมในการตรวจสอบค้นหาความจริงแห่งคดีซึ่งการค้นหาความจริงในลักษณะนี้มีใช้ในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบ Civil Law

การตรวจสอบความจริงในระบบไต่สวนนี้ จึงไม่มีลักษณะเป็นการต่อสู้ระหว่างคู่ความสองฝ่าย แต่จะใช้เจ้าหน้าที่ของรัฐทำหน้าที่เป็นโจทก์แทน ซึ่งปัจจุบันก็คือพนักงานอัยการ หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของศาลและหน่วยงานต่างๆ ที่จะเป็นผู้รับผิดชอบในการค้นหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากการสืบสวนพยานหลักฐานและข้อเท็จจริงของการกระทำความผิด ซึ่งหลักการค้นหาความจริงแบบนี้ เรียกว่า "การค้นหาความจริงในเนื้อหา" (Verité Matérielle)¹⁶

¹⁵ คณิต ณ นคร, "วิธีพิจารณาความอาญาไทย: หลักกฎหมายกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน", ในหนังสือรวมบทความด้านวิชาการของศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร, น.315.

¹⁶ Roger Merle et André Vita, *Traité de droit Criminal: Procédure Pénale*. อ้างใน สมทรัพย์ นำอานวย, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 10, น.3.

ระบบไต่สวนนี้เป็นแบบฉบับของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งมีใช้แบบกล่าวหา ได้มีวิวัฒนาการในทวีปยุโรปมาตั้งแต่สมัยกลาง เกิดจากแนวความคิดที่ว่ารัฐเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย จึงมีแนวความคิดขั้นพื้นฐานของกระบวนการไต่สวน เพื่อที่จะแสวงหาพยานหลักฐาน “ออกจากปากของผู้ต้องสงสัย” นั่นก็คือการบีบบังคับให้สารภาพโดยการซักถาม (Interrogation) ลักษณะที่เด่นชัดของวิธีการไต่สวน คือ ในขณะที่ไต่สวน เมื่อเริ่มสงสัยว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งกระทำความผิด การสันนิษฐานความผิดได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว ภาระการพิสูจน์จะตกอยู่กับผู้ต้องสงสัยทันที ผู้ต้องสงสัยมีหน้าที่ที่จะต้องอธิบายข้อเท็จจริงในข้อที่ถูกสงสัย เพื่อที่จะพิสูจน์ตนเองให้พ้นจากข้อสงสัยนั้นหรือถ้ามีความผิดก็ต้องให้การอย่างดีที่สุดในความผิดของตนโดยการรับสารภาพ ซึ่งโดยปกติแล้วผู้ต้องสงสัยมักจะไม่สารภาพความผิดของตนโดยยินยอม เพราะจะเท่ากับเป็นการทำร้ายตนเอง ด้วยเหตุนี้จึงจำต้องหาวิธีบังคับโดยการซักถามบุคคลนั้นให้การปฏิบัติต่อตนเอง วิธีการดั้งเดิมได้แก่การทรมาน ซึ่งได้ถูกยกเลิกไปก่อนสิ้นศตวรรษที่ 18 ดังนั้นวิธีการที่ยอมรับขึ้นคือ การใช้จิตวิทยาและกลอุบายต่างๆ ในการสอบสวน โดยใช้ศิลปะในการซักถาม เพื่อที่จะทำร้ายจิตใจของผู้ต้องสงสัย หลังจากนั้นจึงบีบบังคับให้รับสารภาพ กระบวนการค้นหาความจริงในระบบนี้จึงไม่จำกัดอยู่กับรูปแบบพิธีอย่างเช่นในระบบกล่าวหา¹⁷

ในประเทศที่ใช้หลักการดำเนินคดีอาญาแบบไต่สวน โดยเฉพาะในเยอรมัน ใช้ระบบที่เรียกว่า Non-Adversary System หรือ Inquisitorial System ศาลจะมีบทบาทในการค้นหาความจริงอย่างมาก บทบาทของผู้พิพากษาจึงต้อง Active (Inquisitor) การอ้างพยาน การซักถามพยานก็เป็นหน้าที่ของศาล คู่ความมีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือและควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ของศาลให้เป็นไปตามกฎหมายเท่านั้น พยานหลักฐานต่างๆ ที่สามารถพิสูจน์ความบริสุทธิ์หรือความผิดของจำเลยก็จะถูกนำมาโดยศาล ไม่มีหน้าที่นำสืบหรือระบบถามค้าน (Cross-examination) ในเยอรมันนั้นเน้นในเรื่องการค้นหาความจริงตามหลักความยุติธรรมในเนื้อหา (Material Justice) ระบบนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Truth Theory ส่วนในประเทศฝรั่งเศสนั้น กำหนดให้มีศาลไต่สวน (Jurisdiction d' Instruction) ซึ่งมีหน้าที่ไต่สวนพยานหลักฐานบางคดีทั้งหมดตั้งแต่เริ่มแรกของทั้ง

¹⁷ Jan Stepan, “บทเรียนจากกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของทวีปยุโรป”, แปลโดย ประธาน วัฒนวาณิชย์, วารสารนิติศาสตร์ ฉบับพิเศษ 2517-2519 : (สิงหาคม 2519), น.146-147.

สองฝ่ายโดยเร็วที่สุดก่อนส่งให้พนักงานอัยการต่อไปอันแตกต่างจากการไต่สวนของศาลไทยที่ได้
 สอนเพียงเพื่อต้องการทราบว่าคดีมีมูลหรือไม่เท่านั้น¹⁸

สรุปแนวความคิดของการตรวจสอบตามระบบไต่สวน คือ

1. แนวคิดว่ารัฐเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย รูปแบบของการดำเนินคดีอาญาจึงเป็น
 "การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ" ศาลจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาคดีและมีอำนาจที่จะ
 สืบพยานเพิ่มเติมหรือดลสืบพยานก็ได้เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด ศาลมี
 อำนาจใช้ดุลพินิจได้กว้างขวางและยืดหยุ่นได้ โดยผู้พิพากษาเป็นผู้รับผิดชอบในการแสวงหา
 พยานหลักฐาน และข้อเท็จจริงในคดีมากกว่าที่จะปล่อยให้เป็นที่ของอัยการหรือนายจำเลย
 ศาลมีหน้าที่อย่างแท้จริงในการแสวงหาพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับคดี แม้ว่าจะไม่มีคำร้อง
 ระหว่างพิจารณาโดยคู่ความก็ตาม การฟ้องคดีอาญาจึงต้องทำในนามของรัฐ ราษฎรมีบทบาทใน
 การฟ้องคดีอาญาเองอย่างจำกัดยิ่ง

2. การพิจารณาคดีจะมีลักษณะเป็นการดำเนินการระหว่างรัฐกับจำเลย โจทก์ไม่มี
 บทบาทสำคัญ เป็นแต่เพียงผู้ช่วยเหลือศาลค้นหาพยานหลักฐานเท่านั้น แต่บทบาทหลักจะอยู่ที่
 ศาลหรือผู้พิพากษา ต่างจากระบบกล่าวหาอย่างเห็นได้ชัด บทบาทของโจทก์หรือจำเลยเป็นผู้มา
 กระตุ้นให้ศาลค้นหาความจริงเพราะศาลจะไม่ผูกมัดว่าจะต้องพอใจกับสิ่งที่คู่ความเสนอมาเท่านั้น
 ศาลจึงมีอิสระมาก โดยการพิจารณาจะเริ่มต้นด้วยผู้พิพากษาทำการค้นหาความจริงจากพยาน
 และซักถามผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลย ผู้พิพากษาเป็นผู้ตัดสินข้อหาและความหนักเบาของการ
 ทรมาณเมื่อจำเป็นต้องใช้ และจะเป็นผู้ซักถามจำเลยโดยตลอด โดยจำเลยมีฐานะเป็นเพียง
 เครื่องมือของการสอบสวน

3. หลักเกณฑ์ในการสืบพยานยืดหยุ่นได้มาก ไม่มีบทตัดพยาน (Exclusionary
 Rule) ที่เด็ดขาด เพื่อเปิดโอกาสให้พยานหลักฐานต่างๆ ที่ศาลนำมาพิจารณาได้ทั้งสิ้น เพื่อให้
 ได้มาซึ่งความจริงมากที่สุดและเพื่อให้ได้ความยุติธรรมมากที่สุด โดยศาลจะกระทำหน้าที่
 ตรวจสอบความจริงด้วยตนเองตั้งแต่ชั้นสอบสวนตลอดมาจนกระทั่งการดำเนินคดีในศาล การฟ้อง
 การต่อสู้ การให้การปกติ การสืบพยานกระทำโดยศาลเป็นผู้ซักถามเอง

4. บทบาทของทนายและอัยการในระบบไต่สวน จะมีบทบาทน้อยกว่าทนายของระบบ
 กล่าวหามากนัก เนื่องจากอำนาจในการพิจารณาทั้งสิ้นขึ้นอยู่กับศาลหรือผู้พิพากษาเป็นสำคัญ

¹⁸ สมคิด ณ นคร, "การพิจารณาคดีอาญาในศาลฝรั่งเศส", อุลพาห, ปีที่ 11 เล่ม 5:
 (2507), น.8.

ดังนั้นทนายจำเลยและอัยการจึงไม่มีบทบาทในการพิจารณาอันแตกต่างไปจากระบบกล่าวหาที่พนักงานอัยการซึ่งเป็นทนายแผ่นดินและทนายความของเอกชนจะมีบทบาทอย่างสูงในการดำเนินคดีและซักถามพยานในศาล¹⁹

หลักการค้นหาความจริงตามเนื้อหา ในระบบไต่สวนนี้มีใช้ในประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) ซึ่งก็คือประเทศทางภาคพื้นยุโรปส่วนใหญ่ เช่น เยอรมัน ฝรั่งเศส เบลเยียม สวิตเซอร์แลนด์ เดนมาร์ก โปแลนด์ รวมทั้งประเทศภูมิภาคทางเอเชีย ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น และไทย โดยที่ระบบการไต่สวนของแต่ละประเทศมีหลักการที่คล้ายคลึงกัน แต่จะแตกต่างกันไปในรายละเอียดของบทบัญญัติแต่ละประเทศนั้นๆ ภายหลังระบบไต่สวนนี้จะรับหลักการของระบบกล่าวหามาปรับใช้เพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของคู่ความมากขึ้น

นอกจากนี้ยังมีการจำกัดความขึ้นใหม่ของนักกฎหมายขึ้นใหม่เป็นระบบการค้นความจริงแบบผสม (The Mixed System) ที่แตกต่างจากระบบ 2 ระบบดังกล่าวข้างต้นอีกด้วย โดยการนำ 2 ระบบข้างต้นมาปรับปรุงด้วยการนำส่วนดีของอีกระบบมาใช้ ศาสตราจารย์ Francois Geraud เจ้าตำรับผู้หนึ่งทางกฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของฝรั่งเศสกล่าวว่า กฎหมายวิธีพิจารณาความของแทบทุกชาติจะเริ่มด้วยระบบกล่าวหา ก่อนแล้วต่อมาส่วนมากจะวิวัฒนาการไปสู่ระบบไต่สวน และเนื่องจากระบบกล่าวหาและไต่สวนต่างมีทั้งข้อดีและข้อเสีย จึงควรนำข้อดีของแต่ละระบบมาใช้ตัดข้อเสียออกไป²⁰ ฝรั่งเศสหลังการปฏิวัติใหญ่เป็นประเทศแรกที่นำข้อดีของทั้งสองระบบมาผสมใช้เข้าด้วยกันเป็นระบบใหม่ในปี ค.ศ.1808 หลังจากนั้นประเทศอื่นๆ ในยุโรปก็เจริญรอยตาม มีนักกฎหมายไทยหลายท่านให้ความเห็นว่าประเทศไทยให้ระบบการค้นหาความจริงแบบผสม ทั้งนี้โดยให้เหตุผลแตกต่างกันไป²¹

¹⁹ Jan Stepan, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 17, น.159.

²⁰ F.Geeaud, *French Criminal Procedure*, อ้างใน ขวเลิศ โสภณวัต "กฎหมายลักษณะพยานของไทยเป็นกฎหมายในระบบกล่าวหาจริงหรือ", น.39.

²¹โปรดดู อุดม รัฐอมฤต, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 6, น.308. พล.ต.ต.วันชัย ศรีนวลนัต และขวเลิศ โสภณวัต, "รายงานการเสวนาทางวิชาการเรื่อง กระบวนการยุติธรรมจะร่วมมือกันค้นหาความจริงในคดีอาญาได้อย่างไร", *บทบัญญัติ* เล่ม 52, ตอน 1 (มีนาคม 2539)

2.5 หลักการตรวจสอบความจริงตามกฎหมายไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน

สำหรับในประเทศไทย การตรวจสอบความจริงคงต้องย้อนกลับไปได้ตั้งแต่สมัยสุโขทัย การพิจารณาคดีเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดนั้น เนื่องจากลักษณะการปกครองเป็นแบบพ่อปกครองลูกประกอบกับจารีตประเพณีที่นิยมและวิถีชีวิตของคนในยุคนั้นเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นมักให้ผู้ชุมนุมหรือผู้นำครอบครัวเป็นผู้ตัดสินชี้ขาดปัญหา โดยกระบวนการค้นหาความจริงเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยหรือผู้ต้องหาจะไม่มีหลักเกณฑ์และแบบแผนมากนัก กล่าวคือ ถือเสมือนกฎหมายคือจารีตประเพณีนั่นเอง ผู้นำชุมชนหรือผู้นำครอบครัวจะเป็นผู้พิจารณา กฎหมายชาวบ้าน(Volksrecht) โดยอาศัยหลักพุทธศาสนา หลักเกณฑ์ทางศีลธรรม (Simple Natural Reason)²² หรืออาจมีกรณีพิเศษที่กราบทูลร้องเรียนตรงต่อพ่อเมืองได้ ทั้งนี้กฎหมายสมัยสุโขทัยได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย เนื่องจากเป็นราชอาณาจักรที่สถาปนาขึ้นท่ามกลางราชอาณาจักรเก่าที่มีวัฒนธรรมความเจริญสูงมาก่อนเช่น อาณาจักรทวารวดี มอญและขอม ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียอีกทอดหนึ่ง เห็นได้จากศิลปาจารึกต่างๆ²³

ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาประเทศไทยได้รับความเจริญทางวัฒนธรรมจากประเทศอินเดีย(Hinduism) และเอาวิธีการปกครองบ้านเมืองของเขมรมาใช้ พระมหากษัตริย์ปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy)²⁴ พระมหากษัตริย์อยู่ในฐานะเทวราชและเป็นช่วงที่กษัตริย์ทรงออกกฎหมายออกมามากมาย กฎหมายที่ออกมาก็ได้รับอิทธิพลมาจากเขมรเนื่องจากไทยสู้รบกับเขมร จนได้รับชัยชนะมา กฎหมายลักษณะพยานได้ตราขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 พุทธศักราช 1894 ซึ่งได้มีหลักการเช่นเดียวกันกับกฎหมายที่พระมนัสราจารย์ได้บันทึกไว้ในประเทศอินเดีย อาทิ พยานบุคคลใดเชื่อถือได้ พยานบางประเภทที่ไม่ควรรับฟังเช่น คนสุบผีน นักการพนัน หญิงไม่มีสามี เป็นต้น โดยพิจารณาจากฐานะและวงศ์

²² แสง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2547), น.63-64.

²³ พัทธินทร เปี่ยมสมบุรณ์, "การปฏิรูปกฎหมายของประเทศไทย ตั้งแต่พ.ศ.2411 จนถึงพ.ศ.2478", (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), น.5-7.

²⁴ วิชา มหาคุณ, ประวัติศาสตร์กฎหมายและภาษากฎหมายไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), น.16.

ตระกูลของพยานกฎหมายลักษณะพยานของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 นี้ได้ใช้ตลอดมาตลอดกรุงศรีอยุธยา และในสมัยกรุงศรีอยุธยานี้เป็นช่วงที่มีกฎหมายออกมาเป็นจำนวนมาก โดยบัญญัติออกมาเป็นพระลักษณะพระอัยการต่างๆ เพื่อใช้ในการปกครองบ้านเมือง²⁵ ตัวอย่างเช่น

ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) มีกฎหมายลักษณะพยาน กฎหมายลักษณะอาญาหลวง กฎหมายลักษณะรับฟ้อง กฎหมายลักษณะลักพา กฎหมายลักษณะอาญาราชฎ์ กฎหมายลักษณะโจร กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จว่าด้วยที่ดินและสาเหตุ กฎหมายลักษณะผัวเมีย

ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีกฎหมายศักดินาข้าราชการฝ่ายพลเรือน ทหารและข้าราชการหัวเมือง กฎหมายอาญาหลวงเพิ่มเติม กฎหมายลักษณะกบฏศึกและกฎมนเฑียรบาล

ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง มีกฎหมายลักษณะอุทธรณ์ กฎหมายพระธรรมนูญ กฎหมายลักษณะทาส พระราชกำหนดว่าด้วยค่าธรรมเนียมศาล กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จว่าด้วยเช่าอัยมทรัพย์ กฎหมายลักษณะอาญาหลวงเพิ่มเติม กฎหมายลักษณะมรดก กฎหมายลักษณะกัณฑ์

ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีกฎหมายลักษณะรับฟ้องเพิ่มเติม มีกฎ36 ข้อว่าด้วยคดีความฟ้องร้อง พระราชกำหนดว่าด้วยการฟ้องคดี และพระราชกำหนดห้ามมิให้ช่องเสพเมณธรรมกับชาวต่างประเทศ

ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีกฎหมายลักษณะมูลคดีวิวาท กฎ36 ข้อว่าด้วยจารีตนครบาล กฎหมายลักษณะตระลาการเพิ่มเติม และพระราชกฤษฎีกาให้จัดคนสังกัดวัดในจังหวัดพัทลุง

ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ มีกฎ36 ข้อเกี่ยวกับวิธีพิจารณาความในศาล และพระราชกำหนดต่างๆ

ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ มีกฎหมายลักษณะมูลคดีวิวาท กฎหมายลักษณะทาสเพิ่มเติม และพระราชกำหนดต่างๆ

จนกระทั่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในปี ค.ศ.1804 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ทรงโปรดให้มีการชำระสะสางกฎหมายจากสมัยอยุธยารวบรวมใหม่ขึ้นเป็น

²⁵ เสนีย์ ปราโมช,ม.ร.ว., “กฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยา”, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระนาถปริญาณ, (2510), น.5-6.

กฎหมายตราสามดวง โดยยังคงกฎหมายเดิมจากสมัยกรุงศรีอยุธยาเอาไว้เพียงแต่แก้ไขให้ถูกต้องรัดกุมและเป็นธรรมยิ่งขึ้น ในส่วนของการพิสูจน์กันด้วยกฎหมายลักษณะพยานก็ยังคงลักษณะของกฎหมายในสมัยอยุธยาไว้เช่นเดิม เช่น การพยานออกเป็น 3 จำพวก คือทพพยาน อุดรพยาน และอุดรพยานเป็นต้น กฎหมายตราสามดวงนี้ได้ใช้กันมาจนถึงรัตนโกสินทรศก 113 (พ.ศ. 2437) จึงได้มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้แก้ไขเนื่องจากพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงเห็นว่ามีเหตุอันควรแก้ไขเนื่องจากในพระราชบัญญัติเดิมไม่ยอมให้จำเลยในคดีอาญาอ้างตนเอง บิดามารดาและบุตรเป็นพยาน แต่ยอมให้ฝ่ายโจทก์อ้างได้ จึงทรงประสงค์ให้แก้ไขใหม่ให้สามารถอ้างบุคคลดังกล่าวเป็นพยานได้ทั้งโจทก์จำเลย²⁶ จึงได้มีพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 เกิดขึ้น ยกเลิกกฎหมายเก่าเสียโดยบางส่วน แต่บางมาตราของพระอัยการลักษณะรับฟ้อง 8 มาตรา พระอัยการลักษณะพยาน 65 มาตรา พระอัยการลักษณะตระลาการ 1 มาตรา ซึ่งยังคงให้ใช้ต่อไป ก็ได้ยกเอามารวมไว้ในพระราชบัญญัตินั้นด้วย²⁷

ตัวอย่างในการตรวจสอบความจริงในพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 เช่น ในมาตรา 6 บัญญัติว่า “ในสรรพความแพ่งทั้งปวง โจทก์จะอ้างจำเลยเป็นพยาน หรือจำเลยจะอ้างโจทก์เป็นพยานก็ดี หรือตัวความจะอ้างตัวของตัวเองเป็นพยานฝ่ายตัวก็ดี หรือโจทก์จำเลยจะอ้างบิดามารดาญาติบุตรสามี ภรรยาข้าทาสของตนเองก็ดี ก็ให้อ้างเป็นพยานได้ไม่ห้ามปราม ยกเสียแต่คนซึ่งไม่สามารถจะให้การเป็นพยานได้ตามพระราชบัญญัตินี้ แต่ในความอาญาซึ่งมีโทษหลวงคือโทษประหารชีวิตริบราชบาตจำคุก เช่นนี้ตัวผู้ร้ายหรือจำเลยจะอ้างตัวของตัวเองเป็นพยาน หรือจะอ้างบิดา มารดา สามีภรรยา แลบุตรของตนเองเป็นพยานไม่ได้เป็นอันขาด และความอาญาอื่นๆ ซึ่งไม่มีโทษหลวงดังว่ามานี้ มีแต่เบี้ยปรับเพียงสินไหมพินัย ก็ให้โจทก์จำเลยอ้างพยานได้เหมือนในความแพ่งทุกประการ”

จากมาตราดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การตรวจสอบความจริงในทางอาญา ยังมีการกีดกันพยานหลักฐานบางชนิดอยู่ และในคดีแพ่งก็ยังคงมีการกีดกันพยานหลักฐานบางชนิดอยู่เช่นกัน แต่หากพิจารณาแล้ว จะเห็นว่าประเทศไทยใช้กระบวนการค้นหาความจริงในแบบของ

²⁶ มนุ อุดมเวช, “การปฏิรูปการศาลส่วนกลางของกระทรวงยุติธรรม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”, (ปริญญานิพนธ์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2516) น.328.

²⁷ สมทรัพย์ นำอำนวยการ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 10, น. 28.

ระบบไต่สวนมาตั้งแต่ต้น²⁸ แม้ในตอนหลังจะได้มีการนำกฎหมายลักษณะโจร ลักษณะตระลาการ เพื่อใช้เป็นวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายหรือที่เรียกว่าวิธีพิจารณาตามจารีตนครบาล เช่น การตบปากคู่ความ การเขียนถามโจร จำชื่อผู้ขัดหมาย มัดแขนน้ำ ตากแดด อันเป็นวิธีการของระบบไต่สวนที่มีลักษณะทรมานผู้ต้องหา ถึงใน ร.ศ. 115 พระราชบัญญัติพยาน ร.ศ. 113 จึงได้ถูกยกเลิกไป

ภายหลังมีพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาลได้ออกมาการพิจารณาความกระทำการทารุณกรรมนั้นเสีย เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ.2431 และมีพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ.115 ออกมาบังคับใช้แทน ซึ่งมีลักษณะสำคัญในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวคือ การฟ้องคดีอาญาสามารถฟ้องได้ทั้งราษฎรเป็นโจทก์ และพนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้ในคดีที่มีโทษหลวง ดังจะเห็นได้จากมาตรา 7 ดังนี้

มาตรา 7 บรรดาความอาญาทั้งปวงซึ่งมีโทษหลวง เช่น ความหาว่าขบถ ประทุษร้ายหาว่ากระทำการผิดร้ายฆ่าคนตาย หาว่ากระทำโจรกรรม ปล้นสดมภ์ หาว่าลอบลักชิงไฟ ...และ ความอาญาอย่างอื่น บรรดาที่หากันมีโทษหลวงตามพระราชกฤษฎีกาเป็นต้นนั้น ในความเหล่านี้ ถ้าไม่มีคนใดคนหนึ่งเป็นโจทก์ฟ้องกล่าวโทษผู้ล่วงละเมิดพระราชอาญาก็ดี หรือถ้ามีโจทก์ฟ้องกล่าวโทษผู้ล่วงละเมิดพระราชอาญาอยู่แล้ว แต่ผู้นั้นไม่ตั้งใจว่าความเรื่องนั้นต่อไป ด้วยเหตุประการใดๆ ก็ดี ต้องเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานกรมอัยการและผู้รักษากฎหมายจะต้องฟ้องกล่าวโทษผู้ล่วงละเมิดพระราชอาญา ในความที่ไม่มีคนอื่นเป็นโจทก์ หรือจะต้องว่ากล่าวความเรื่องที่โจทก์เดิมไม่ตั้งใจว่านั้นต่อไป เมื่อเห็นว่ามีพยานพอที่จะพิสูจน์ให้สมจริงได้ว่าผู้ล่วงละเมิดพระราชอาญานั้น มีข้อพิรุณกระทำความผิดต่อพระราชกำหนดกฎหมาย

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษใช้ไปพลางก่อน ร.ศ.115 ทำให้วิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยเปลี่ยนจากระบบไต่สวนเป็นระบบกล่าวหาโดยชัดเจน เนื่องจากแต่เดิมนั้นผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาเป็นกรรมในคดีหรือวัตถุแห่งการชักฟอก พอมีการบังคับใช้พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ได้บัญญัติให้สิทธิต่างๆแก่ผู้กล่าวหาเสมือนฐานะเป็นประธานในคดีพร้อมได้กำหนดขอบเขตการใช้อำนาจรัฐของเจ้าพนักงานและศาลไว้ด้วย²⁹

²⁸ สุธรรม ภัทราคม, "ระบบงานศาลไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ", บทบัญญัติ เล่มที่ 26 ตอนที่ 4: (2511), น.845-846.

²⁹ คณิต ณ นคร, "ฐานะของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา", หนังสือรวมบทความด้านวิชาการของศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร, น.351-352.

ในที่สุดได้มีการปฏิรูปกฎหมายครั้งใหญ่ขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยการจัดทำระบบประมวลกฎหมายแบบประเทศทางตะวันตกขึ้นเป็นกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 และจัดระเบียบศาลเสียใหม่เพื่อให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากข้อเสียเปรียบในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและรักษาเอกราชให้พ้นจากภัยคุกคามจากประเทศมหาอำนาจทางตะวันตก³⁰ ทั้งนี้ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้แนวคิดในการบัญญัติกฎหมายเปลี่ยนมาเป็นกฎหมาย คือ คำสั่งของรัฏฐาธิปัตย์ ตามความคิดแบบสำนักกฎหมายบ้านเมือง (Legal Positivism)³¹

สำหรับการดำเนินคดีอาญาของไทยในปัจจุบัน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในเบื้องต้น มีองค์ประกอบในการพิจารณาคดี คือ พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ทนายความ และศาล มีมาตราที่ให้หลักเกณฑ์ในการค้นหาความจริงในคดีมากมาย ตัวอย่างเช่น

1. มาตรา 131 ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา

บทบาทของพนักงานสอบสวนมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ โดยมีได้ระบุว่า เป็นพยานหลักฐานฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ พนักงานสอบสวนหาพยานหลักฐานที่เอาผิดแก่ผู้ต้องหาเท่านั้น ไม่รวบรวมพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ต้องหา กล่าวคือ พนักงานสอบสวนตั้งตัวเป็นฝ่ายตรงข้ามกับผู้ต้องหานั่นเอง

1. มาตรา 228 ระหว่างพิจารณาโดยพลการหรือคู่ความฝ่ายใดร้องขอ ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติมโดยจะสืบพยานเองหรือส่งประเด็นไปสืบพยานที่ศาลอื่นก็ได้

จะเห็นได้ว่าการค้นหาความจริงของศาลจะเกิดเมื่อสิ่งที่ปรากฏต่อศาลไม่ชัดเจน โดยศาลสามารถสั่งคำร้องที่คู่ความขอเข้ามาใช้ทำการสืบพยานเพิ่มเติมได้ แต่ในทางปฏิบัติบทบาทของศาลในการสืบพยานกลับมีน้อยมาก โดยศาลมักปล่อยให้เป็นที่ของคู่ความที่จะเสนอพยานหลักฐานและสืบพยาน โดยศาลจะสั่งให้มีการสืบพยานเพิ่มเติมก็ต่อเมื่อมีคำร้องขอของคู่ความขอเข้ามาในสารบบความเท่านั้น

³⁰ กิตติศักดิ์ ปรกติ, การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546), น.89-117.

³¹ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, ความมียกย่องในประวัติศาสตร์ของบิดาแห่งกฎหมายไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546), น.21-34.

2.มาตรา 175 เมื่อโจทก์สืบพยานเสร็จแล้ว ถ้าเห็นสมควรศาลมีอำนาจเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการมาเพื่อประกอบการวินิจฉัยได้

บทบาทและหน้าที่ที่บัญญัติไว้ในมาตรานี้ ให้อำนาจศาลในการตรวจสอบความจริงเพิ่มเติมเองได้โดยไม่ต้องมีคำร้องขอจากฝ่ายใด ศาลมีอำนาจได้โดยชัดเจน และการที่กฎหมายกำหนดให้ศาลเรียกสำนวนการสอบสวนมาก็สามารถทำให้เห็นความจริงชัดเจนมากขึ้นนั่นเอง

3.มาตรา 226 พยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคล ซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีความผิดหรือบริสุทธิ์ให้อ้างเป็นพยานหลักฐานได้ แต่ต้องเป็นพยานชนิดที่มีได้เกิดขึ้นจากการจงใจมีคำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง หรือโดยมิชอบโดยประการอื่น และให้สืบตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่นอันว่าด้วยด้วยการสืบพยาน

มาตรา 15 วิธีพิจารณาข้อใดซึ่งประมวลกฎหมายนี้มีได้บัญญัติไว้โดยเฉพาะ ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่พอจะใช้ได้อีกด้วย

โดยการใช้บทบัญญัติตามมาตรา 226 นี้จำเป็นที่จะต้องใช้ควบคู่ไปกับมาตรา 15 โดยการนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับในวิธีพิจารณาความอาญาโดยอนุโลม ในกรณีที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีได้บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะ

4.ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 85 คู่ความฝ่ายที่มีหน้าที่ต้องนำสืบข้อเท็จจริงย่อมมีสิทธิที่จะนำพยานหลักฐานใดๆ มาสืบได้ภายใต้บังคับแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่นอันว่าด้วยการรับฟังพยานหลักฐานและการยื่นพยานหลักฐาน

5.ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 87 ห้ามมิให้รับฟังพยานหลักฐานใด เว้นแต่ 1) พยานหลักฐานนั้นเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่คู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในคดีจะต้องนำสืบ และ 2) คู่ความฝ่ายที่อ้างพยานหลักฐานได้แสดงความจำนงที่จะอ้างอิงพยานหลักฐานนั้นดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 88 และ 90 แต่ถ้าศาลเห็นว่า เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม จำเป็นจะต้องสืบพยานหลักฐานอันสำคัญซึ่งเกี่ยวกับประเด็นข้อสำคัญในคดีโดยฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติของอนุมาตรานี้ให้ศาลมีอำนาจรับฟังพยานหลักฐานเช่นนั้นได้

6.ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95 ห้ามมิให้ยอมรับฟังพยานหลักฐานบุคคลใดเว้นแต่บุคคลนั้น 1) สามารถเข้าใจและตอบคำถามได้ และ 2) เป็นผู้ที่ได้เห็นได้ยิน หรือทราบข้อความเกี่ยวในเรื่องที่จะให้การเป็นพยานนั้นมาด้วยตนเองโดยตรง แต่ความในข้อนี้ให้ใช้ได้ต่อเมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายโดยชัดแจ้งหรือคำสั่งของศาลว่าให้เป็นอย่างอื่น

บทบัญญัติในมาตราดังกล่าวไม่มีข้อความในที่ใดทำให้ทราบได้ว่าพยานบอกเล่าอย่างไรรับฟังได้ อย่างไรรับฟังไม่ได้ ดังนั้นประมวลกฎหมายของไทยได้ให้อำนาจแก่ศาลหรือ

ผู้พิพากษาอย่างกว้างขวาง ในการที่จะรับฟังหรือไม่รับฟังพยานหลักฐานใดๆ ก็ได้ด้วยตัวเอง สิ่งเหล่านี้จะทำให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจในการตรวจสอบความจริงได้อย่างเต็มที่ เป็นหลักการแห่งการค้นความจริงโดยศาล (Principle of judicial investigation) นั้นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าได้รับหลักการค้นหาความจริงตามระบบ Civil Law มาใช้ ซึ่งเป็นคนละเรื่องกับการดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวนแบบดั้งเดิมที่ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่จำเลยในฐานะผู้ทรงสิทธิเลย³²

ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2540 ก็มีบทบัญญัติรองรับแนวความคิดในการตรวจสอบหาความจริงไว้เช่นกัน³³

มาตรา 236 การนั่งพิจารณาคดีของศาลต้องมีผู้พิพากษาหรือตุลาการครบองค์คณะ และผู้พิพากษาและตุลาการที่มีได้นั่งพิจารณาคดีใดจะทำคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีนั้นมิได้ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอันมิอาจกล่าวล่วงได้ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 236 ดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการพิจารณาพยานหลักฐาน ที่ว่าศาลจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีได้ ต้องเป็นผู้ทำการสืบพยานนั้นๆ เพราะจะต้องสังเกตอาการปฏิกิริยาของพยานอันจะช่วยให้การสืบพยานเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

จากศึกษาพบว่า การดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยนั้นเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ³⁴ เห็นได้จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 32 เมื่อพนักงานอัยการและผู้เสียหายเป็นโจทก์ร่วมกัน ถ้าพนักงานอัยการเห็นว่าผู้เสียหายจะกระทำให้คดีของอัยการเสียหายโดยกระทำหรือละเว้นกระทำการใดๆ ในกระบวนการพิจารณา พนักงานอัยการมีอำนาจร้องต่อศาลให้สั่งผู้เสียหายกระทำหรือละเว้นกระทำการนั้นๆ ได้ อันเป็นการแสดงให้เห็นว่ารัฐเป็นผู้รับผิดชอบที่สำคัญในคดีอาญา และผลที่ตามมาคือทุกฝ่ายมีหน้าที่ที่จะต้องตรวจสอบค้นหาความจริงไม่เพียงแต่เฉพาะศาลเท่านั้น พนักงานสอบสวนหรืออัยการก็มีหน้าที่ที่จะต้องตรวจสอบความจริงด้วยเช่นเดียวกัน ตามมาตรา 131 ก็บัญญัติไว้ชัดเจนให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานของทุกฝ่ายเพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ในการกระทำความผิดซึ่งการตรวจสอบความจริงนี้จะเหมือนกับ "หลักการค้นหาความจริงในเนื้อหา" ตามระบบไต่สวน นั่นเอง³⁵

³² คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, น.48-49.

³³ โปรดดู รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 236

³⁴ วรวิทย์ ฤทธิพิศ, "การเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาในประเทศไทย", อุลพาห ปีที่ 42 ฉบับที่ 3: (กรกฎาคม – กันยายน 2538), น.72.

³⁵ คณิต ณ นคร, อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 7, น.54.

ปัญหาที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติของกระบวนการพิจารณาของไทย ก็คือ การที่ศาลวางเฉย โดยสิ้นเชิง เพราะศาลถือความคิดที่ว่าศาลจะต้องวางตัวเฉย ไม่ได้เข้ามามีบทบาทในการ ตรวจสอบความจริงในคดี เพื่อรักษาความเป็นกลางเพราะอาจจะทำให้เกิดความลำเอียงแก่ฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่ง จึงไม่เข้ามามีบทบาทในการเรียกพยานหลักฐานเพิ่มเติม แต่ปล่อยให้เป็นที่ของ คู่ความในการนำเสนอพยานหลักฐานต่อศาล และต่อสู้คดีโดยอาศัยข้ออ้างข้อเถียงของคู่ความ และคอยตัดสินให้เป็นไปตามพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอเท่านั้น (Principle of Party Presentation) ซึ่งจะเหมือนกับ “หลักการค้นหาความจริงตามแบบ” อันเป็นหลักในระบบกล่าวหา ทั้งที่ประเทศไทยใช้ระบบไต่สวน และใช้ “การค้นหาความจริงตามเนื้อหา” ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้อง ตรวจสอบให้ได้ความจริงมากที่สุด ขณะเดียวกันก็ต้องทำให้เกิดความยุติธรรมแก่คู่ความให้มากที่สุด ทำให้เกิดความขัดแย้งในตัวเอง ทำให้การดำเนินวิธีพิจารณาความของไทยผิดเพี้ยนไป

เมื่อได้ทำการศึกษาถึงที่มาของระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยแล้วพบว่า ได้มีการนำเอาระบบกฎหมาย Civil Law มาเป็นแบบอย่างในการร่างกฎหมายอย่างชัดเจน เพียงแต่การนำมาปรับใช้ทำให้ได้แนวความคิดวิธีปฏิบัติแตกต่างไปจากระบบที่ควรจะเป็น คือ ในทางปฏิบัติได้นำแนวความคิดจากระบบกฎหมาย Common Law มาใช้ปะปนกันไปด้วย ถึงแม้ว่าหลักดังกล่าวจะมีอิทธิพลในกฎหมายลักษณะต่างๆ แต่สำหรับวิธีพิจารณาความอาญา แล้ว ทั้งแนวคิดและหลักการสืบเนื่องมาจากระบบกฎหมายของ Civil Law มิได้มีลักษณะพิเศษ หรือเป็นระบบผสมใหม่ขึ้นมาอีกระบบแต่อย่างใด ดังนั้น การตีความกฎหมายและวิธีปฏิบัติที่สืบทอดต่อกันมาจากอดีตทำให้ความเข้าใจในระบบกฎหมายและการปฏิบัติของนักกฎหมายไทย ไขว้เขวไป